

Oman uskonnon opetus on postliberaali ratkaisu

Uudet ajatukset saavat alkunsa rajapinnoilla, joissa erilaiset maailmat kohtaavat. Omalla akateemisella polullani merkittävimmät oivallukset syntyivät, kun systemaattinen teologia, uskontotiede ja kasvatustiede kohtasivat toisensa. Näin tapahtui vuosina 2004–2010, jolloin koulutin opettajia Helsingin yliopistossa. Siirryin opettajankoulutuksen maailmaan hindulais-kristillisen dialogin tutkimuksen parista, mikä vaati aiemmin opitun soveltamista uudessa kontekstissa. Prosessissa näkemukseksi muodostui, että oman uskonnon opetuksen malli soveltuu yllättävänkin hyvin monikulttuuristuvaan myöhäiskapitalistiseen yhteiskuntaan.¹

Katsomusaineiden järjestämisen malli ja sen filosofiset lähtökohdat eivät ole yhdenkään maailmassa, jossa uskontojen merkitys on kasvanut². Tulevaisuus edellyttää uskontojen lukutaitoa, kuten myös kykyä rakentaa omaa maailmankatsomusta uskontojen ja ideologioiden ristipaineissa. Viimeksi mainittu vaatii, että katsomusaineiden opetuksessa on tilaa myös eksistentiaalisille pohdinnoille. Ilman näitä opetus ei hyödytä oppilasta, joka etsii elämäänsä erilaisia merkityksiä. Katsomusaineita ei ole mielekästä opiskella vain tietopainotteisesti vaikkapa ”yleisenä uskontotietona”, sillä tilaa tarvitaan myös kokemuksellisuudelle³.

Näkökulmia postliberaalista teologiasta

Toimiessani uskonnon didaktikkona yritin perustella oman uskonnon opetuksen ennen muuta siitä käsin, että olemme jo siirtyneet modernin jälkeiseen aikaan. Puhuttiinpa ”jälkimodernista”, ”myöhäismodernista”, ”postmodernista” tai kenties ”notkeasta modernista”, on tapahtunut merkittävä sosiologinen siirtymä, jolla on intellektuaaliset ja uskonnolliset heijastumansa.

Kristillinen teologia onkin pyrkinyt ottamaan luovasti haltuun erilaisia ”post”-etuliitteellä varustettuja ajatusvirtauksia. Yksi esimerkki on postliberaali teologia, joka on vienyt teologista keskustelua uusiin suuntiin tarkastelemalla uskontoja dynaamisina traditioina. Itse olen yrittänyt soveltaa tämän väljästi määriteltävän teologisen virtauksen perusideoita.⁴

Postliberaalia teologiaa kutsutaan myös narratiiviseksi teologiaksi, sillä uskonnollisten traditioitten ominaislaatu nähdään yhteisöllisesti jaetuissa kertomuksissa – ei niinkään opillisissa lauseissa tai yksilöllisessä uskonnollisessa kokemuksessa. Koska kukin uskonnollinen traditio rakentuu aina omaleimaiselle partikulaariselle kertomukselle, eri uskonnot eivät opeta ”samaa” vaan erilaiset opit

ohjaavat erilaisia elämänmuotoja. On eri asia seurata Krishnaa, Buddhaa tai Jeesusta.

Postliberaali teologia on anti-foundationalistista: erilaisten hengellisten kokemusten tai transsendenssia koskevien käsitysten takaa ei oleteta löytyvän yhtä universaalia perustaa.

Postliberaali teologia osoittaa, että postmoderni ei tarkoita traditioiden vieroksumista. Päinvastoin postmodernissa filosofiassa voidaan nähdä taipumus kohdistaa ”toinen silmä antiikin ja keskiajan lähteisiin” ja siten löytää uudelleen ”esimodernit tietämisen, olemisen ja toimimisen tavat”, jotka muodostavat ”vastaäänän modernille”⁵. Postmodernia leimaa traditioiden ja tulkintojen moneus ja tästä seuraava toiseus sen sijaan, että yksi suuri kertomus määrittäisi etuoikeutetusti koko todellisuuden.

Kriitikot ovat arvostelleet postliberaalien teologien kuvaavan uskonnolliset traditiot vain omalakisina kielipeleinä, joiden sisäisen johdonmukaisuuden arviointiin ei ole ulkoisia kriteerejä ja jotka eivät voi kohdata toisiaan. Postliberaalia teologiaa tuleekin tarkistaa siihen suuntaan, että riittävä tarttumapinta yhteisesti jaettuun todellisuuteen säilyy, vaikka tämä todellisuus on aina välittynyt ja tulkittu partikulaaristen traditioiden kautta. Muuten vaarana on, että keskustelu tai kohtaaminen eri traditioiden välillä tulee mahdottomaksi.

Samalla on ilmeistä, että autenttinen uskontojen välinen dialogi voi toteutua vain, jos erilliset identiteetit riittävällä määrällä tunnustetaan ja tunnustetaan⁶. Postliberaali teologia kunnioittaa traditioiden omalakisuuksia ja muodostaa siksi hedelmällisen lähtökohdan, kun etsitään asianmukaista teoreettista perustaa katsomusten kohtaamiselle.

Mitä postliberaali näkökulma merkitsee opetuksen kannalta?

Ensinnäkin koska ei ole olemassa ”neutraalia” tai ”yleistä” näkökulmaa uskontoihin, uskontoa on syytä opettaa tra-

”Kriittisessä uskonnonopetuksessa puretaan stereotypioita ja paljastetaan hegemonisia diskursseja.”

ditiolähtöisesti. Oman uskonnon opetus on siksi realistisempi malli kuin yleinen uskontotieto: ensin mainittu ottaa vakavasti tiedon rakentumisen partikulaaristen lähtökohtien varaan ja ilmaisee avoimesti opetuksen lähtökohdan, kun taas viimeksi mainittu vain toisintaisi piilo-opetussuunnitelmassaan vallitsevaa maailmankatsomuksellista diskurssia. (Eriolaisten lähtökohtien kunnioittaminen toteuttaa sivumennen sanoen myös positiivista uskonnonvapautta.)

Toiseksi koska partikulaarisilla lähtökohdilla ja narratiiveilla on merkitystä, kertomusten tulee olla uskonnonopetuksen ytimessä – etenkin pienten lasten opettamisessa. Kanoniset kertomukset saavat toimia ikään kuin peilipintana oppilaan pohdinnoille hänen rakentaessaan perustaa oman elämänsä kertomukselle. Tärkeää on, että pedagoginen paino on oppilaassa ja hermeneuttisen prosessin annetaan pysyä avoimena, jopa yllätyksellisenä.⁷

Oman uskonnon opetus voi oikein toteutettuna synnyttää dynaamisen vuorovaikutuksen kertomusten ja oppilaan oman elämän välillä, minkä myötä saadaan esiin uskontojen vastakulttuurinen ja utooppinen ulottuvuus. Siksi oman uskonnon opetus on myös yhteiskunnallisesti relevanttia.

Vapautuksen teologian merkitys

Yksi merkittävimmistä ekumeenisista virtauksista on vapautuksen teologia, joka muotoutui Latinalaisessa

Amerikassa mutta on sittemmin levinnyt eri puolille maapalloa. Vapautuksen teologisia ideoita on etenkin Aasiassa sovellettu myös uskontodialogiin. Siksi didaktikkona huomioni kiinnittyi kriittisen pedagogiikan avaamiin mahdollisuuksiin, jotka ovat ilmeisen samansuuntaisia kuin vapautuksen teologiassa. Molemmat pyrkivät edistämään yhteiskunnallista muutosta ja näkevät sen alkavan köyhistä ja marginalisoiduista. Metodisesti kummatkin rakentuvat teorian ja praksiksen väliselle kiinteälle yhteydelle ja perustavat visionsa toivon käsitteelle.⁸

Näiden kahden vapautuksellista praksista ja kriittistä tietoisuutta korostavan virtauksen syntyhistoria kietoutuu huomionarvoisella tavalla yhteen. Erityisesti brasilialaisen Paulo Freiren 1960-luvulla toteuttamat pedagogiset kokeilut inspiroivat vapautuksen teologeja. Myöhemmin Freire itse tuli vapautuksen teologian vaikuttamaksi.⁹

Kriittisen pedagogiikan inspiroimana luonnostelin uskonnondidaktisessa opetuksessani ”kriittistä uskonnonopetusta”, jonka perusta on postliberaali ja joka pyrkii tuomaan esille uskonnollisissa traditioissa olevan sosiaalieettisen potentiaalin¹⁰. Olennaista on, että kriittinen uskonnonopetus rakentuu vakaasti oman uskonnon opetuksen perustalle lukien kanonisia tekstejä (myös) poliittisina teksteinä, joiden kertomukset saattavat voimaannuttaa oppilasta.

Kriittinen uskonnonopetus pyrkii olemaan otteeltaan postkolonialistista, sillä siinä puretaan stereotypioita ja

paljastetaan hegemonisia diskursseja. Esimerkiksi tappamme kuvata islamia, hindulaisuutta ja buddhalaisuutta ovat saaneet syntynsä kolonialistisella ajalla, ja siksi asianmukainen uskonnonopetus ei toisinnoin vinoutuneita kuvauksia vaan pyrkii avaamaan uskontojen kirjon kaikessa moninaisuudessaan. Myös yhden uskonnon sisältä paljastuu tarkemmin tutkittaessa monenlaisia, keskenään jännitteisiä ääniä.¹¹

Uskontojen ja katsomusten merkitys koulussa

Hahmottelemani kriittinen oman uskonnon opetuksen luterilainen versio pyrkii ammentamaan ekumeenisista tulkinnoista, jotka korostavat kristillisen uskon toiseutta kunnioittavaa ja vieraanvaraista luonnetta¹². Olen itse pysyttäytynyt kristillisen tradition piirissä, mutta muitakin uskontoperinteitä voidaan tulkita dialogihakuisesta näkökulmasta. Vaikka uskonnolliset traditiot ovatkin metafysiikoiltaan ja myös elämänmuodoiltaan aidosti erilaisia, kaikkiin autenttisiin uskontoihin sisältyy sosiaalieläinen kärki.¹³ Oman uskonnon opetus voi parhaimmillaan saada tämän sosioeettisen potentiaalin esille ja edistää kasvamista kriittiseksi kansalaiseksi.

Koska uskonnolliset traditiot toimivat merkittävänä moraaliressurssina¹⁴, yhteiskunnankin etu on integroida oman uskonnon opetuksen kautta uskontojen näkökulmat osaksi julkista kasvatustajärjestelmää. Koulussa voidaan edistää eri uskontojen dialogihakuisia tulkintoja ja estää uskonnollisten traditioiden marginalisoituminen ja pahimmassa tapauksessa ghettoituminen. Oman uskonnon opetuksen avulla voidaan luoda keskinäistä ymmärrystä ja rakentaa vankka perusta moniuskontoiselle yhteiskunnalle.

Samalla uskonnot voivat tarjota kriittisen tarkistuspisteen vallitseville arvoille, sillä ne tuovat puheen transsendenssista yhteiskunnalliseen elämään. Konkreettisesti tämä toteutuu esimerkiksi siten, että uskonnon tunneilla voidaan haastaa vallitseva uusliberalistinen diskurssi eri uskontoperinteiden ytimessä olevilla kohtuuden ja kiittolisuuden ihanteilla.

Oman uskonnon opetus paljastuu kaiken kaikkiaan ennakkoluulottomasti katsottuna ajanmukaiseksi tavaksi järjestää katsomusaineiden opetus. Vaikka opetuksen mallin tulee olla katsomusaineissa traditiosidonnainen, koulun on synnyttävä myös vuorovaikutusta eri traditioiden välille. Oman uskonnon opetuksen mallin puitteissa tulee siksi järjestää dialoginomaista opetusta, jossa eri perinteet kohtaavat.¹⁵ Kyse voi olla eri opetusryhmien yhteisistä katsomusaineiden tunneista, mutta ei pidä unohtaa muita oppiaineita ja koulun yleisempää toimintaa kohtaamisen paikkana. Maailmankatsomukselliset traditiot eivät ole vain yksi sektori maailman moninaisuudessa, vaan ne ovat viitekehyksiä, joissa kaikkea tietoa pyritään tarkastelemaan perimmäisen merkityksen horisontissa.

Viitteet

- 1 Vaikka puhun seuraavassa oman uskonnon opetuksesta ja painotan uskonnollisia traditioita, myös elämäntutkimus kuuluu katsomusopetuksen humanistisena vaihtoehtona pohdintojeni piiriin.
- 2 Ks. esim. Toft, Philpott & Shah 2011.
- 3 Vastaavasti esim. eduskunnan sivistysvaliokunta (SiVi14/2002 vp) määritteli uskonnonvapauslain säätämisen yhteydessä uskonnon opetuksen tehtäväksi ”tarjota oppilaalle tietoja, taitoja ja kokemuksia, joista hän saa aineksia identiteettinsä ja maailmankatsomuksensa rakentamiseen.”
- 4 Placher 1997; Komulainen 2011, 52–54.
- 5 Smith 2006, 25.
- 6 Ks. esim. Taylor 1994.
- 7 Komulainen 2008, 92–102.
- 8 Oldenski 1997, 78–81.
- 9 Sama, 68–71.
- 10 Ks. Komulainen 2010.
- 11 Ks. esim. Berling 2004, 34–48.
- 12 Ks. tarkemmin Komulainen 2008, 102–108.
- 13 Ks. Knitter 2012.
- 14 Ks. Glover 2003, erit. 524–525.
- 15 Tärkeitä näkökulmia tähän tarjoaa Berling 2004.

Kirjallisuus

- Berling, Judith A., *Understanding Other Religious Worlds. A Guide for Interreligious Education*. Orbis Books, Maryknoll, NY 2004.
- Glover, Jonathan, *Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria* (Humanity: A Moral History of the 20th Century, 1999). Suom. Petri Stenman Like, Helsinki 2003.
- Knitter, Paul, Capitalism and Interreligious Dialogue? Teoksessa *A Common Word. Buddhist and Christians Engage Structural Greed*. Toim. Martin L. Sinaga. Lutheran University Press, Minneapolis, Minnesota 2012, 21–32.
- Komulainen, Jyri, Theological Reflections on Multi-Religious Identity. *Approaching Religion*. Vol. 1, No. 1, 2011, 50–58. Verkossa: <http://ojs.abo.fi/index.php/ar/article/view/79/76>
- Komulainen, Jyri, Kriittinen uskonnonopetus tulevaisuuden avaimena. Teoksessa *Uskonnon ylösnousemus. Kirkon, uskonnon ja kulttuurin murros*. Toim. Tuomas Martikainen & Ville Jalovaara. Magma-studie 4, 2010, 63–70. Verkossa: http://www.magma.fi/images/stories/reports/ms1004_religionen_web.pdf
- Komulainen, Jyri, Uskontokasvatus kristillisestä näkökulmasta. *Reseptio* 1/2008, 90–109. Verkossa: [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/10FE7C6FC73BEDC2C22576F2004102B3/\\$FILE/Reseptio1_2008.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/10FE7C6FC73BEDC2C22576F2004102B3/$FILE/Reseptio1_2008.pdf)
- Oldenski, Thomas, *Liberation Theology and Critical Pedagogy in Today's Catholic Schools*. Garland Publishing, New York 1997.
- Placher, William C., Postliberal Theology. Teoksessa *The Modern Theologians. An Introduction to Christian Theology in the Twentieth Century*. 2nd edition. Toim. David F. Ford. Blackwell, Oxford 1997.
- Smith, James K.A., *Who's Afraid of Postmodernism? Taking Derrida, Lyotard, and Foucault to Church*. BakerAcademic, Grand Rapids, MI 2006.
- Taylor, Charles, *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Toim. Amy Gutmann. Princeton University Press, Princeton, NJ 1994.
- Toft, Monica Duffy, Philpott, Daniel & Shah, Timothy Samuel, *God's Century. Resurgent Religion and Global Politics*. W. W. Norton & Company, New York 2011.